

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ СУСПІЛЬСТВА: СТАЛІСТЬ ТА ЗМІНА

УДК 316.2:159.923.2

МНОЖИННІСТЬ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ТА МНОЖИННІСТЬ ЇХНІХ ІНТЕПРЕТАЦІЙ

Н. Й. Черниш

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська 1, Львів, 79000, Україна,
nchernysh@gmail.com*

Наведено та проаналізовано результати всеукраїнського опитування з проблем ідентичності, проведеного міжнародною дослідницькою групою за участю автора у березні 2010 р. Здійснено компаративний аналіз фрагментів чотирьох хвиль дослідження ідентичностей (1994–2010 рр.) з виявленням головних тенденцій змін у процесах ідентифікації та у реальних ідентифікаційних практиках населення міст Львова та Донецька у зазначений період. Наведено аргументи на спростування міфу про дві України, який ще донедавна побутував у публіцистичній та науковій літературі нашої країни і зарубіжжя.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, ідентитет, ідентифікаційні практики, компаративний аналіз.

Сучасна криза загострила плинність і нестабільність, інколи й нестачу ідентичностей, засвідчила ситуацію множинності спроб визначення самототожності як окремого індивіда, так і соціальних груп та спільнот, цілого українського суспільства загалом. Сучасні провідні соціологи світу погоджуються із тезою Алена Турена стосовно того, що двома головними сюжетами соціологічної думки ХХІ століття будуть глобалізація та ідентичність. Можливо, це й справді так – але щодо тих країн, які повною мірою втягнуті у вир глобалізації. Україна ж взагалі мало заторкнута глобалізаційними процесами; за даними моніторингу Інституту соціології НАН України нині половина громадян країни навіть не знає, що це таке – глобалізація і не надто рефлексує з цього приводу. Тому в Україні сьогодні знову піднімають проблему ідентичності, але її ревіталізацію викликає радше не глобалізація як така, а глибока системна криза, якій не видно кінця. На мою думку, специфіка українського суспільства полягає в тому, що криза є його перманентною характеристикою; вона часом вщухає; часом, як-от сьогодні, загострюється, але

вона є рисою і ознакою хворого соціального організму. Втім, емпіричні дослідження останнього часу дають певні приводи до обережного чи поміркованого оптимізму щодо його одужання, якщо йдеться, зокрема, про метаморфози ідентичностей.

Перш ніж розпочати, хочу нагадати, що починаючи з 1994 р. за участю наших колег з університетів Мічигану (США), МакГіл (Канада), Троллхаттену і Халмштедту (Швеція) та Варшави (Польща) раз на п'ять років ми проводили дослідження ідентичностей та відповідних практик у містах Львові та Донецьку, які ми вважали центрами Західного та Східного регіонів. Було проведено чотири хвили досліджень – у 1994, 1999, 2004 і 2010 рр. У 2010 р. за сприянням Програми дослідження сучасної історії України імені Петра Яцика вдалося розповсюдити деякі фрагменти опитування щодо ідентичностей на всі області України¹. В організації та проведенні цих багаторічних досліджень взяла участь група науковців Львівського університету – Я. Грицак, Н. Черниш, В. Сусак та ін. Представимо головні результати, одержані протягом усього часу роботи дослідницької групи, з наведенням (там, де це доцільно й науково коректно) даних, придатних для порівняння.

Респонденти представляли населення чотирьох регіонів країни (Центру, Сходу, Півдня й Заходу) приблизно в тих же кількісних пропорціях, які використовувалися в інших вітчизняних (щорічний моніторинг українського суспільства від Інституту соціології НАН України) та зарубіжних (загальноєвропейський моніторинговий проект “Європейське соціальне дослідження”) опитуваннях останнього часу.

Деякі слова щодо вихідних засад дослідження. Ми ставили за мету дослідження сукупності індивідуальних ідентичностей респондента двох типів. У першому випадку респондентові пропонувалося обрати той ідентитет з 28 наведених, який його найкраще описував (наприклад, “молодий”, “багатий”, “українець” тощо). Їхня констеляція дала змогу одержати сім різновидів соціальних ідентичностей – вікову, гендерну, національну, регіональну, релігійну, соціально-класову, політичну. У другому випадку респондентові належало обрати ту групу сучасного українського суспільства, з якою він має найбільше чи найменше спільного (наприклад, “пенсіонери”, “робітники”, “бізнесмени” і т. ін.). При цьому ми виходили з того, що ототожнення себе з певною групою не являє собою механічну суму відповідних індивідуальних ідентичностей: так, респондент міг обрати як домінуючі такі індивідуальні характеристики, як чоловік, молодий, бідний, але виявити найбільше спільних ознак із, приміром, спільнотою українців. Висловимо таке припущення: можна вважати цей тип ідентичності груповою ідентичністю, тобто ототожненням себе з певною групою (“ми”) і/або опосередкованим визнанням приналежності до цієї групи.

Розпочнемо з аналізу індивідуальних ідентичностей респондентів у порівняльній перспективі. Попередні дослідження у містах Львові і Донецьку у 1994, 1999 та 2004 рр. засвідчили, що індивідуальна ідентифікаційна модель львівського респондента та ієрархія найбільш опуклих і значущих для нього соціальних ідентичностей була набагато більше формованою, сталою і гомогенною порівняно з нестійкою, мінливою та гетерогенною моделлю донеччанина. У період з 1994 по 2004 рр. ієрархія ідентичностей у Львові зали-

¹ n = 2000; гранична помилка вибірки +/-2.19%; провайдер – соціологічна група “Рейтинг”.

шилася практично незмінною, з домінуванням етнічної та локально-регіональної (ідентитети – українець та львів'янин). Провідною тенденцією стосовно ідентифікаційної моделі пересічного донеччанина у цей час була ситуація перманентного пошуку і мінливість у складі найбільш опуклих ідентичностей з поступовим усталенням на провідній позиції лише однієї з них, а саме локально-регіональної (ідентитет – донеччанин).

Ще одним важливим підсумком попередніх проведених опитувань стало запровадження у 2010 р. до списку ідентитетів відсутнього протягом 1994–2004 рр. ідентитету “громадянин України”. Хоч це і порушило можливість безпосередніх порівнянь, але надало принципово нового звучання ідентифікаційним процесам у сучасному українському соціумі із врахуванням зміни орієнтирів з етнічних на громадянсько-політичні та процесів формування сучасної української нації в сенсі кордонів і громадянства. Правомірність такого нововведення, а також розширення зони дослідження на всю країну були підтверджені внаслідок проведення чергового етапу у 2010 р. у вигляді трьох складових: першої – вже традиційного анкетування за практично незмінним запитальником у містах Львові і Донецьку, другої – опитувань у центрах чотирьох регіонів України, третьої – чотирьох питань всеукраїнського омнібусу. Оскільки одержану соціологічну інформацію в повному обсязі лише обробляють, наведемо найцікавіші в науковому і практично-політичному плані результати загальноукраїнського опитування з питань ідентифікації (див. табл. 1).

Таблиця 1

Десять найважливіших ідентичностей респондентів у загальноукраїнському та регіональному розподілах (ідентитет; у %)

Україна загалом	Центр	Захід	Схід	Південь
Громадянин/ка України (67.9)	Українець/ка (74.4)	Громадянин/ка України (84.5)	Мешканець свого міста (49.8)	Громадянин/ка України (69.7)
Українець/ка (64.1)	Громадянин/ка України (70.8)	Українець/ка (82.7)	Громадянин/ка України (46.3)	Українець/ка (58.1)
Жінка (46.3)	Жінка (47.4)	Жінка (45.0)	Жінка (43.7)	Мешканець свого міста (52.1)
Мешканець свого міста (45.6)	Мешканець свого міста (45.1)	Чоловік (36.2)	Українець/ка (39.5)	Православний/на (50.9)
Чоловік (38.8)	Чоловік (38.7)	Православний/на (34.9)	Чоловік (38.1)	Жінка (48.1)
Православний/на (37.8)	Православний/на (33.8)	Молодий (а) (33.6)	Житель мого регіону (32.1)	Чоловік (41.2)
Молодий /а (33.5)	Молодий/а (33.6)	Мешканець свого міста (33.1)	Православний/на (30.0)	Молодий/а (37.8)
Житель мого регіону (29.9)	Житель мого регіону (31.3)	Греко-католик/чка (31.0)	Молодий/а (27.9)	Житель мого регіону (29.4)
Пенсіонер/ка (25.8)	Старшого віку (27.6)	Житель мого регіону (25.8)	Пенсіонер/ка (25.8)	Пенсіонер/ка (25.1)
Старшого віку (23.1)	Пенсіонер/ка (26.2)	Пенсіонер/ка (25.8)	Робітник/ця (21.6)	Робітник/ця (22.8)

Звідси стане зрозумілою моя постава поміркованого оптиміста (в нашому випадку – добре поінформованого соціолога), оскільки у загальноукраїнському рейтингу перші два місця за їхньою важливістю для респондентів зайняли дві ідентичності (назвемо їх “громадянсько-політичною” і “етнічною”) – ототожнення себе з громадянином України та з українцем. На цьому тлі відрізняються лише ідентичності представників Сходу країни, в рейтингу яких перше місце здавна і дотепер утримує навіть не регіональна ідентичність (ідентитет – “східняк”), а ідентичність мешканця свого міста (наприклад, міста Донецька). Як і варто було сподіватися, у цьому регіоні із запровадженням нового ідентитету етнічна українська ідентичність опустилася з третього (у 2004 р.) на четверте місце, натомість громадянсько-політична одразу ж вийшла на другу позицію. Які ще узагальнення можна зробити з аналізу цієї зведеної таблиці?

1. Загалом по Україні з великим відривом лідирують два різновиди соціальної ідентичності – громадянсько-політична та етнічна, а це є свідченням того, що близько двох третин мешканців нашої країни з часом дедалі більше почуваються одночасно і громадянами України, і українцями, а також дедалі менше розрізняють для себе ці ідентичності і поняття, як це подибуємо у багатьох сучасних країнах світу. Якщо для населення західних і центральних областей це не дивно (зокрема, у Східній Галичині такий збіг завжди був нормою), то зафіксовану зміну постави жителів Південного регіону у цьому аспекті можна вважати унікальною. Втім, питання про те, який саме сенс вкладали респонденти Півдня у поняття “українець”, потребує додаткових досліджень. У наших попередніх опитуваннях фокус-групові дискусії показали, що респонденти з Донецька і Львова вкладали дещо різний зміст у це поняття: для львів’ян поняття “українець” рівною мірою мало етнічну і громадянсько-політичну конотацію, а для донеччан, в умовах відсутності ідентитету “громадянин України”, воно позначалося більшим громадянсько-політичним забарвленням.
2. Для усіх регіонів країни продовжує залишатися високою питома вага гендерних ідентичностей. Пояснення цьому феномену ми подали в окремому розділі колективної монографії за підсумками трьох хвиль дослідження у Львові і Донецьку¹. Додамо лише, що перебування цього різновиду соціальної ідентичності на провідних позиціях загального рейтингу і у 2010 р. означає, по-перше, велику вітальну силу примордіальних ідентичностей як таких, особливо в ситуації соціальної кризи та загальної невизначеності, коли руйнуються усталені ідентичності, а нові ще не обрані. По-друге, ця обставина виступає відчутним резервом сучасних ідентифікаційних процесів у сенсі формування новітніх ідентичностей.
3. Зафіксовано падіння у питомій вазі етнічної російської ідентичності та специфічного типу політичної ідентичності – так званої “радянської людини”. Обидві не увійшли ні до загальноукраїнської ієрархії ідентичностей, ані до

¹ Україна модерна: Спеціальний випуск. Львів-Донецьк: Соціальні ідентичності в сучасній Україні. – Київ-Львів: Критика, 2007. – С. 125–128.

регіональних, хоча у 1994 р., наприклад, 40% донеччан вважали цю ідентичність однією із своїх головних. Можна з обережністю припустити, що колишні носії російської і “радянської” ідентичностей з часом дедалі охочіше обирають такі ідентичності, як громадянсько-політична та етнічна українська. Подальший аналіз покаже, наскільки справджується ця робоча гіпотеза.

4. Привертає увагу відсутність в ієрархії найважливіших ідентичностей тих, що мають суто політичний характер, хоча відповідні ідентитети (демократ, соціаліст, комуніст, націоналіст) були включені до питальника. Це є свідченням дуже незначної ваги політики для населення України з його повсякденними клопотами і проблемами життя, які в абсолютній своїй більшості не мають політичного характеру або не вирішуються засобами політики та зусиллями можновладців.
5. Окремої уваги вартує такий різновид соціальної ідентичності, як регіональна. В нашому дослідженні з метою визначення розповсюдженості цієї ідентичності ми використовували два ідентитети: загально- (житель свого регіону) та локально-регіональний (мешканець свого міста). Можна стверджувати, що для сучасної України більш вагомим є ідентифікація себе з мешканцями свого населеного пункту, ніж з уявною спільнотою свого регіону, а це дає підставу вважати, що в нашій країні поняття “регіоналізм” поволи втрачає свою значущість для пересічних громадян. Це, своєю чергою, підважує традиційне уявлення політичної науки про регіональні розколи України та спростовує припущення про вірогідність, а інколи навіть і неминучість розпаду країни на дрібніші політичні утворення. З огляду на низьку політичну активність більшості населення України та його розчарування у політиці такі штампи сьогодні виглядають як політичний анахронізм і вимагають адекватної реакції вітчизняного політичного бомонду. Подальша експлуатація гасла, приміром, про “дві України” чи одвічну ненависть між “східняками” і “західняками” матиме своїм результатом втрату політичних дивідендів тими лідерами, які будуть їх висувати та обстоювати і не захочуть прислухатися до своїх виборців, побачити нові соціальні реалії, модифікувати свої політичні програми.

Тепер звернемося до другого різновиду індивідуальних/групових ідентичностей через аналіз відповідей на запитання щодо символічного віднесення респондента до тієї групи, з якою він/вона відчуває найбільше (чи найменше) спільного (див. табл. 2). Отже, респондентам надавалася чергова картка, в якій були позначені 14 соціальних груп – від пенсіонерів до багатіїв. Ці групи, як і у попередньому випадку, були констельовані у чотири сукупності згідно зі сферою функціонування – політичною, етнонаціональною, соціально-класовою/статусною та релігійною. У цій таблиці поміщені також результати відповідей на так само сформульоване запитання із загальноукраїнського опитування, проведеного у 1994 р. нашими американськими колегами Цимерманом та Джексонем.

Таблиця 2

Групи, з якими артикульоване відчуття найбільшої спільності (у %)

Групи	Загалом 1994 р.	Загалом 2010 р.	Регіони, 2010 р.			
			Захід	Центр	Схід	Південь
Політична сфера						
Комуністи	0.5	0.6	0.0	0.3	1.4	0.8
Українські націоналісти	0.9	0.6	1.3	0.6	0.0	0.6
Реформатори	0.3	0.6	0.3	0.6	0.5	0.9
Радянські люди	3.3	3.5	0.3	4.2	4.4	4.3
Національність						
Українці	30.2	30.7	43.2	35.4	23.7	21.6
Росіяни	6.5	2.8	0.0	0.8	3.0	6.8
Євреї	0.4	0.2	0.0	0.6	0.0	0.0
Соціально-класовий / професійний статус						
Бізнесмени	2.2	1.9	1.8	2.4	1.4	1.9
Багаті	0.5	0.1	0.3	0.2	0.0	0.0
Домогосподині	7.3	7.4	4.2	8.8	5.3	9.8
Пенсіонери	16.6	23.7	20.8	22.6	26.0	25.3
Робітники	26.8	20.7	17.4	16.5	26.6	23.3
Релігійна ознака						
Греко-католики	1.2	0.5	2.3	0.0	0.0	0.0
Православні	3.3	6.7	8.1	7.0	7.7	4.7

Як бачимо з табл. 2, лідерами у цьому рейтингу були і залишаються дві соціальні групи: етнічна (“українці”) та соціально-класова або статусна (“пенсіонери” і “робітники”). За 16 років ці позиції залишилися практично незмінними за винятком хіба що віддзеркалення у них тенденцій до постаріння населення України та руйнації її промисловості. Як раніше, так і сьогодні, жодна з політичних сил не стала близькою пересічному громадянину України; їхні ідентичності із різноманітними соціальними групами мають підкреслено аполітичний характер.

З великим відривом від перших двох груп розташувалися групи людей, що провадять домашнє господарство і сповідують певну релігію. Можна припустити, що навіть сучасність демонструє одвічну силу примордіалізму в такій країні, як наша. Власне через таким чином артикульоване поняття близькості можна робити висновки про розповсюдженість натурального господарства чи вагомість для людей релігійних вірувань.

Для нашої дослідницької групи уявлялося методично доцільним поставити питання й про різноманітні соціальні групи, з якими наші респонденти відчували найменше спільного (див. табл. 3).

Таблиця 3

Групи, з якими артикульоване почуття найменшої спільності (у %)

Групи	Загалом 1994 р.	Загалом 2010 р.	Регіони, 2010 р.			
			Захід	Центр	Схід	Південь
Політична сфера						
Комуністи	15.1	12.1	26.6	13.2	4.7	6.2
Українські націоналісти	24.9	16.3	5.2	9.6	24.4	26.1
Реформатори	3.5	3.1	4.9	2.3	2.3	3.2
Радянські люди	1.1	3.5	7.8	4.0	1.4	1.3
Національність						
Українці	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Росіяни	3.0	4.3	7.3	5.9	0.2	3.6
Євреї	8.2	11.9	16.9	12.2	7.3	11.5
Соціально-класовий / професійний статус						
Бізнесмени	10.6	9.6	6.3	12.1	11.0	7.9
Багаті	16.9	24.6	19.0	24.1	28.2	26.6
Домогосподині	1.0	2.4	1.3	3.1	3.0	1.7
Пенсіонери	1.4	3.6	0.8	4.7	4.4	3.6
Робітники	0.4	0.2	0.0	0.2	0.5	0.2
Релігійна ознака						
Греко-католики	13.7	8.2	3.1	8.6	12.4	8.1
Православні	0.2	0.2	0.8	0.0	0.2	0.0

Ця таблиця дає змогу уявити так звані групові антиідентичності, тобто відчуті соціальну дистанцію респондентів щодо певних соціальних груп. У цьому контексті привертає увагу переважання (у сукупному виразі) антиідентичності політичного спектра, хоча, як видно із таблиці, такі антиідентичності представлені серед усіх сукупностей груп. Основну увагу викликають, мабуть, три обставини.

1. Це зростаюча питома вага тих, хто вважає найменш близькими до них представників багатих людей. Як на мене, це є гарною ілюстрацією і віддзеркаленням зростаючих диспропорцій у квантильних розподілах сучасної України. Мається на увазі зростання прірви між 10% найбагатших і 10% найбідніших людей у країні. Якщо ця диспропорція у розвинутих країнах світу є помірною, то в нас, за різними даними, вона становить від 30 до 40 разів, а це, у свою чергу, є свідченням глибокої прірви між більшістю населення і його найбагатшою верствою. Легко уявити, чим це загрожує у подальшому.
2. Це падіння у вазі яскраво вираженого несприйняття груп представників радикальних політичних сил – комуністів та українських націоналістів, що опосередковано (і вже вкотре) промовляє про падіння значущості політичного типу

проблем для пересічного українця. Саме цей результат стосовно комуністів найбільше порадував наших американських колег, які по-старому продовжують бачити головну загрозу для України у реванші комуністів. На жаль, вони не бачать інших, насправді значно більш загрозливих тенденцій.

3. Це відносно зростання у вазі з 1994 р. частки тих респондентів, що дистанціюється з представниками єврейської етнічної групи як із тими, з якими вони відчують себе найменш близькими. При цьому зменшення відсоткових розподілів йде у географічному напрямку – із Заходу на Схід. Це певною мірою розвінчує міф про етнічну толерантність нашого населення, але водночас підживлює ще більш давній, розповсюджений здебільшого за кордоном стереотип думання про українця як антисеміта. Можу прокоментувати це так: унаслідок реалізації спільного із моїми польськими колегами з університету Варшави проекту стосовно антисемітизму у Польщі і в Україні (2003–2004 рр.) ми встановили, що, по-перше, рівень антисемітизму серед населення Польщі є більш високим, ніж серед населення України; по-друге, в Україні не існує антисемітизму як ідеології, передусім офіційної; це скоріше певні антисемітські настрої різної сили прояву; по-третє, рівень артикуляції цих настроїв справді має географічно окреслений вираз і знижується у напрямку із Заходу на Схід країни¹.

Виявлена закономірність зростання питомої ваги громадянсько-політичної (громадянин України) та етнічної (українець, спільнота українців) ідентичностей спонукала дослідницьку групу створити у процесі опитування ситуацію форсованого вибору, коли перед респондентом ставилося завдання обрати свою позицію щодо певного твердження, дотичного до маніфестації заявлених ідентичностей. Ми запропонували респондентам таку ситуацію: “Люди мають різні думки з приводу тих зв’язків, які Україна повинна мати з Росією. Деякі доводять, що Україна і Росія повинні бути повністю окремими самостійними державами (вони займають позицію 1 на шкалі з 7 балів). Інші думають, що Україна і Росія мають бути однією країною (вони займатимуть позицію 7). Яка позиція на цій шкалі найкраще відображає Вашу думку?”. У 1994 р. при такому самому вимірюванні середнє число складало 4.11, що означало переважання (хоч і незначне) тих респондентів, для яких бажаним було б, щоби Україна і Росія були тією чи іншою мірою разом. За 16 років ситуація змінилася: середнє склало 3.82 (різниця є статистично значимою на рівні 0.01, а це означає, що вона у нашому випадку є дуже значимою). Вона є значимою і у практично-політичному плані, оскільки фіксує чи не вперше за роки спостережень переважання тих, хто вважає, що Україна і Росія мають бути тією чи іншою мірою окремими країнами.

Окрім того, результати нашого всеукраїнського дослідження 2010 р. зафіксували появу нового соціального феномену, а саме фрагментизації населення областей України на декілька кластерних груп стосовно обраної відповіді на наведене запитання, яка не відповідає традиційному поділу країни на регіони. Таких кластерів було виявлено загальною кількістю 9 (див. табл. 4).

¹ Antysemityzm w Polsce i na Ukraini / Pod red. Ireneusza Krzeminskiego. – Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, 2004. – P. 185–186.

Таблиця 4

Кластери областей України відповідно до значення середнього на шкалі вимірювання уявлень респондентів про характер зв'язків України з Росією

Кластери	Значення середнього								
1. Тернопільська	1.26								
Івано-Франківська	1.52								
Львівська	1.58								
2. Волинська		2.00							
Рівненська		2.56							
Київська		2.57							
3. Полтавська			2.63						
Чернівецька			2.68						
м. Київ			2.93						
Хмельницька			3.00						
4. Вінницька				3.12					
Житомирська				3.24					
Запорізька				3.31					
5. Закарпатська					3.84				
Черкаська					3.96				
Херсонська					4.00				
Чернігівська					4.00				
6. Кіровоградська						4.16			
Одеська						4.40			
Дніпропетровська						4.41			
7. Харківська							4.59		
Миколаївська							4.78		
Донецька							5.07		
8. Сумська								5.28	
Луганська								5.54	
9. АР Крим									6.22

Дані цієї таблиці уможливають формулювання деяких проміжних висновків, що, відповідно, вимагатиме додаткових соціологічних спостережень. По-перше, ці дані дають змогу підтримати раніше висловлене припущення про те, що колишній традиційний регіональний розподіл населення України втрачає своє науково-пояснювальне і практично-політичне значення так само, як втрачають силу численні стереотипи і міфи стосовно поділу України на дві країни, дві нації, два народи тощо. Полярність поступово замінюється гетерогенністю і множинністю ідентичностей та ідентифікаційних

практик, що, на мою думку, виступає свідченням формування громадянсько-політичної моделі сучасної української нації. Якщо регіоналізм і залишається проблемою України, то на очах набирає якісно нового значення. По-друге, прикметною особливістю “нового українського регіоналізму” є групування областей і частин України, які часто не мають спільних кордонів і розташовані в різних географічних точках країни (наприклад, Закарпатська, Черкаська, Херсонська, Чернігівська або Сумська, Луганська, АР Крим). По-третє, утворилася нова політико-географічна мапа України, згідно з якою населення 16 областей України і м. Київ (тобто більшість) обирає ідею окремишнього співіснування України і Росії як самостійних держав. По-четверте, наведені дані руйнують також усталений стереотип про однотайність підтримки мешканцями східних і південних областей України гасла про нове возз’єднання України з Росією. Навіть респонденти з Харківської чи Донецької областей не виглядають радикальними у цьому сенсі – скоріше поміркованими.

Отже, розширення у 2010 р. поля дослідження ідентифікаційних процесів до загальноукраїнських масштабів дало змогу нашій дослідницькій групі підтвердити низку висловлених за даними 1994–2004 рр. висновків, а також долучити до них нові. Їхня основна суть зводиться до того, що протягом часу незалежного існування української держави відбувається процес формування новітньої української нації, в якому головну роль відіграє кристалізація української громадянсько-політичної ідентичності. І хоча певні відмінності між населенням різних регіонів, областей, земель і країв залишаються ще відчутними (особливо в питаннях мови чи належності до вірних тієї чи іншої конфесії та церкви), все ж тенденція до творення спільноти громадян України залишається визначальною.

-
1. Україна модерна: Спеціальний випуск. Львів-Донецьк: Соціальні ідентичності в сучасній Україні. – Київ-Львів: Критика, – 2007.
  2. Antysemityzm w Polsce i na Ukraini / pod red. I. Krzeminskiego. – Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, – Warszawa, – 2004.

МНОЖЕСТВЕННОСТЬ ИДЕНТИЧНОСТЕЙ И ИХ ИНТЕРПРЕТАЦИЙ

Н. Й. Черныш

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина,
nchernysh@gmail.com*

Проанализированы результаты всеукраинского опроса по проблемам идентичности, проведенного международной исследовательской группой с участием автора в марте 2010 года. Проведен компаративный анализ фрагментов четырех волн иссле-

довання ідентичностей (1994–2010 гг.). Выявлены основные тенденции в процессах идентификации и в идентификационных практиках населения Львова и Донецка. Аргументируется несостоятельность мифа о “двух Украинах”, который до недавнего времени являлся доминирующим в отечественном и зарубежном публицистическом и научном дискурсе.

Ключевые слова: ідентичність, ідентифікація, ідентитет, ідентифікаційні практики, компаративний аналіз.

MULTIPLE IDENTITIES AND THEIR INTERPRETATIONS

N. Y. Chernysh

*Ivan Franko University of L'viv,
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
nchernysh@gmail.com*

The comparative study of the four waves of sociological survey on social identities in Ukrainian society (1994–2010) is conducted. The main trends in identificational processes of the population of L'viv and Donetsk are revealed. The dominating myth about “two Ukraines” is undermined.

Key words: identity, identification, identificational practices, comparative analysis.

*Стаття надійшла до редколегії 01.04.2010
Прийнята до друку 23.05.2010*